

Fritänkaren

alternativ oberoende kulturtidskrift

för litteratur, musik och film,

Nr. 24 Sommaren 1994.

Andra Årgångens Nr. 10

Redaktör, stilistisk bearbetare och ansvarig utgivare: Christian Lanciai
Brev och bidrag mottages tacksamt, t.o.m. anonyma och pseudonyma.

Innehåll i detta nummer :

Brev från Himalaya (<i>Johannes B. Westerberg</i>)	2
Doktor Sandys universalrecept	4
Cypern i våra hjärtan, del 2	5
Samtal i Jerusalem, del 8	7
Besök hos musiken (Franz Schubert) del 2	9
Film	13
Kontroversiellt om Gunnar Ekelöf	14
Motsatsen : Hjalmar Gullberg	15
Talbot Mundy	16
Pearl Bucks tidigare romaner	16
Nya indiska turer, del 10 (<i>avslutning</i>)	17
Notis om John Bedes "Gotisk historia"	20
Notis om "Den mirakulösa resan till Cambridge"	20
Till Kailash (med andra resor)	20

På beställning kan såväl tidigare nummer som enbart tidigare artiklar och följetongavsnitt erhållas. Utom inom Sverige distribueras tidskriften även till de flesta andra länder i Europa samt några i Asien och Amerika på svenska och (i mindre format) på engelska.

Göteborg den 27 juli 1994.

Stående litterär annons

Fritänkarens redaktion har tillgång till opublicerat skönlitterärt material omfattande ett obegränsat antal noveller, ett obegränsat antal romaner, ett obegränsat antal dikter, ett obegränsat antal dramer från en till fem akter samt ett obegränsat antal litteraturhistoriska essayer från alla tider. Alla dessa litterära arbeten är värda publicering för bevarande och allmän kännedom, varför vi annonserar efter förlag som kan vara intresserade av utgivning. Våra olika författare har själva förgäves sökt efter förlag i 25, 15 eller något annat mindre antal år.

Svar till Fritänkaren.

Brev från Himalaya

"Hjärtligt tack för din senaste försändelse. Det är alltid en sann glädje att med pålitlig regelbundenhet få post av dig en gång i månaden, men denna gången var det särskilt högt uppskattat då du i en artikel vänder dig direkt till mig i en anmodan om att jag skulle ta upp ett alldeles särdeles tacksamt ämne. Din post är alltid så ytterst ljusbringande då det ibland kan bli väl smärtsamt med ensamheten här uppe där de som talar svenska är färre än en på miljonen. Den indiska engelskan, som du väl vet, är heller inte mycket till sällskap utom i undantagsfall.

Din nya insändare G.E.L. vill påminna om att den historiska Buddha kunde "exteriorisera" människor, vilket gav dem insikten om deras andliga identitet - jag vill gå ett steg längre. Buddha hade förmågan att ge människor en andlig identitet som de inte hade tidigare. Fenomenet är unikt i historien, och den enda direkta parallellföreteelsen är Jesus, som, när en kvinna vidrörde en frans av hans klädnad för att bli bättre, kände kraft strömma ut ur sin själ till just denna kvinna som han inte ens hade sett. Men medan Jesus slösade med denna kraft och förslösade ihjäl sig med den (genom lidandet, korsfästelsen och döden) var Buddha mera ekonomisk och kunde hushålla så klokt med sina krafter att han under ett långt liv kunde vidmakthålla ett jämnt utflöde till uppbyggelse för hela mänskligheten. Många buddhister menar att den kristna passionshistorien var en onödig och dåraktig överdrift, även om vi som västerländska kristna inser att kristendomen utan denna extrema dramatik knappast hade övertygat och slagit igenom. Asien har alltid varit mera lättmottagligt för andlighet och vishet än det tyvärr kroniskt av lättja och dekadens anfrätta västerlandet.

Vad din insändare kallar "exteriorisering" vill jag alltså närmare definiera som ett slags personlighetskraft av moralisk karaktär med en så överlägsen utstrålning att den väl närmast kan karaktäriseras som näst intill gudomlig. Vad denna Buddhas integritet egentligen bestod av kan diskuteras i det längsta, men det var väl troligen sammansatta komponenter av framför allt 1) överlägsen begåvning och intelligens med medförande 2) exceptionell klokhet utvecklad genom inre balans och utomordentlig själslig harmoni i förening med kanske den mest hemlighetsfulla faktorn 3) en insikt och självkänedom utan like med total självsäkerhet som följd. Buddha har aldrig påvisats ha begått något misstag medan Jesus både kunde förbanna ett oskyldigt fikonträd, driva ut judar från templet med våld och predika svärd och söndring.

Jag tar definitivt avstånd från verbet "exteriorisera" då detta för mig har en främmande och nästan teknisk klang. Buddhas personlighet var helt och hållet mänsklig, och kraften därav kan inte förklaras med några tekniska termer.

Jag vill också kommentera ditt avståndstagande från min attityd till scientologkyrkan med att närmare belysa, att min avoga inställning till denna kyrka beror på en personlig besvikelse. Scientologerna har ett klart fungerande alternativ till den för hela västerlandet så extremt kostsamma psykiatrin och psykologin med en intressant teknologi som fungerar för narkomaner och mentalfall, och så ägnar de sig åt affärsmässig svindel och lurar av offer förmögenheter i stället för att undvika psykiatrins stora misstag - att bli ett självändamål i stället för ett medel. Scientologkyrkan har sagt: "Här är en bättre fungerande vetenskap än psykiatrin, som hemfallit åt missbruk," och så hemfaller scientologerna åt exakt samma missbruk, nämligen ekonomisk uppbyggnad av en maktposition på det mänskligas bekostnad. Jesus tog aldrig något betalt för att driva ut onda andar, och ingen har varit så framgångsrik på området som han. Den tekniken har ingen behärskat bättre.

Hur går det med din Kailasresa? Förhoppningsvis kan vi träffas om du kommer om än det knappast kan bli i Lhasa. Men vem vet? Om ensamheten här är påfrestande ibland så blir den det dubbelt under monsunens isoleringstväng.

P.S. Nu förstår jag vad din vän G.E.L. menar med "exteriorisera". Förmodligen åsyftar han det kända och diskutabla fenomen när en själ lämnar kroppen fastän kroppen fortfarande lever. Det finns hur många som helst autentiska fall av individer som lämnat kroppen och sett på sin kropp *von oben* exempelvis när de legat på operationsbordet, råkat ut för svåra olyckor eller annars varit nära döden. Fenomenet betraktas av alla som är insatta i det som ett bevis för att själen, medvetandet eller personligheten är något helt annat än själva kroppen, hjärnan och dess fysiska funktioner. Emellertid sysslade Buddha knappast med sådant. Många indiska fakirer har gjort det alltid, men det var en av de fåfänga överdriftskonster som Buddha tog avstånd från för att de inte ledde någonstans.

I motsats till både Moses, Jesus och Muhammed var Buddha nämligen helt och enbart rationell. När han nästan späkt ihjäl sig insåg han det onyttiga i alla överdrifter och tog därmed avstånd från dem alla för att i stället bara bli, som han kallade det, en människa.

Emellertid är "exterioriseringskonsten" ett fenomen som alltid fascinerat människan. Troligen handlade den gamla faraoniska religionen i Egypten mest om bara detta. I Indien har fakirer och yogis alltid vinnlagt sig om att behärska denna sällsamma konst, som troligen är den svåraste av alla fysiska och psykiska övningar. Men alla som vet något om denna konst är överens om en sak: den är livsfarlig. Och alla varnar de noviser för att experimentera med detta.

Även i västerlandet praktiseras denna konst allmänt men med helt andra medel. Det vanligaste är väl genom alkohol. Att suppa sig så full så att man glömmer sin kropp och bedövar alla sina smärtor, glömmer sina bekymmer och sig själv är väl det vanligaste och primitivaste sättet att skaffa själen distans till kroppen. Redan baksmällan visar att sättet inte är bra. Ett ännu betänkligare sätt, som blir allt vanligare, är genom droger. Den ytterst riskabla popularitet som LSD åtnjutit beror just på denna drogs halsbrytande förmåga att skilja själen från kroppen genom att slå ut hjärnan. För somliga blir det lyckobetonad flygtur medan det för andra blir en traumatisk chock med risk för psykos som följd. Det farligaste med att skilja själen från kroppen genom droger är att kroppen tar obotlig skada av det, vilken själen ofta inte märker förrän det är för sent.

Den största risken med att skilja själen från kroppen genom drastiska metoder är alla fakirer överens om att är det, att det inte alltid är självklart för själen att sedan återvända till kroppen. Många oförklarliga dödsfall kan bero på det, att själen lämnat kroppen och sedan inte velat eller kunnat återvända. Troligen dog min egen far av detta vare sig det var medvetet eller ofrivilligt. Som konst måste därför sådana övningar praktiseras bara med kvalificerad ledning och övervakning och under en mycket avancerad disciplin.

Emellertid finns det ett sätt till för själen att skaffa sig distans till kroppen, och det är det bästa sättet. Det är genom kreativitet. Hur många konstnärer har inte vittnat om sina ögonblick av sanning och extas, när de skapat sina främsta mästerverk? För många konstnärer blir detta en egotripp för livet, som för Michelangelo och Picasso, Dostojevskij och Balzac, Beethoven och Wagner, och så vidare. Den konstruktiva kreativiteten är en uteslutande själslig egenskap, som kräver allt av själen och nästan ingenting av kroppen. Därför kunde Walter Scott skriva alla sina bästa romaner som

dödssjuk, Beethoven komponera sina bästa verk som döv, Lautrec bli en oöverträffad konstnär som krympling, Milton skriva sina stora teologiska poem som blind, och så vidare. Ju mer själens krafter tas i anspråk för det rena konstruktiva skapandet, desto större mästerverk plägar bli resultatet.

Detta visas kanske främst inom musiken genom exempel som den döve Beethoven, den syfilitiske Schubert, den blinde Händel, den lungsjuke Chopin, den handikappade Vivaldi, och så vidare. Ingen konstform tar väl själens krafter så i anspråk som musiken. Därför är det livsfarligt för en musiker att upphöra med musiken, som jag tycker att dina artiklar om Schumann visar. Därför rekommenderar jag dig att till varje pris fortsätta med musiken.

Annars var det bra att du inte berättade mer om Georg Westerberg. Det är möjligt att jag själv härifrån vandrar norrut till Kailas tillsammans med Kim och några andra nära bekanta, så att vi kommer dit före dig, bara för att komma undan monsunen, som kan bli nog så påfrestande här uppe i bergen. Jag hoppas du någon gång får tillfälle att utforska denna del av Indien mellan Simla och Nepal, där alla hinduismens främsta pilgrimsmål ligger utströdda i nästan varenda dal. Särskilt kan jag rekommendera platser som Gangotri, Badrinath och Joshimath, som nog alla i naturskönhet lär överträffa till och med ditt Darjeeling. Nanda Devi är högre än både Kailas och Gurla Mandatha.

Ett råd till G.E.L.: "Exteriorisering" för dess egen skull är närmast ett självändamål tangerande till missbruk. Endast som lön för hårt arbete, i synnerhet kreativt, kan "exteriorisering" verkligen erfaras som en njutning."

- Johannes B. Westerberg

Kommentar. Herr Westerbergs svar till G.E.L. är mycket höviskt och nästan smickrande. Ett annat uttryck för vad G.E.L. menar med "exteriorisering" är väl det kända fenomenet när folk blir frälsta i frikyrkliga sammanhang. Insändaren menar alltså att Buddha kunde "frälsa" folk utan ansträngning. Vi tar helt avstånd från denna form av "frälsning" och betecknar liksom JBW själv sådana övningar som självändamål och "egotrippar"; och vi tycker det är fullständigt riktigt av JBW att endast rekommendera sådana och anse dem befogade när "exteriorisering" eller ett tillstånd av "frälsning" uppstår i samband med kreativt arbete.

Doktor Sandys universalrecept

"Tag inga mediciner. Den som äter mediciner blir sjuk om hon inte redan är det. Den som inte äter mediciner är frisk hur ont hon än har.

Emellertid finns det en universalmedicin som alltid är bra mot allt. Redan under Antiken var man fullt medveten om vinets enastående hälsobringande effekter. Vanligt rödvin är bra mot i princip alla sjukdomar utan undantag och i synnerhet mot alla tänkbara mag- och tarmproblem.

Emellertid har vinet en nackdel. När man öppnat en flaska måste den tömmas innan vinet blir till ättika. I familjen och i annat sällskap är detta inget problem, men om man dricker ensam är det inte hälsosamt att tömma en hel flaska om dagen. Även en halv flaska är för mycket, och på tredje dagen börjar vinet redan komma i riskzonen vad smaken beträffar.

Då uppstår behovet av alternativ. Närmast till hands kommer portvin och sherry, som håller sig bättre utan att vara mycket vådligare. Men har man väl fått smak för exempelvis Amontillado är risken den att man blir kräsen. Vid 40 års ålder är erfarna vinsmakare mycket sällan tillfreds med bara vin, portvin och sherry. Madeira kan vara en god mellanstation på vägen till whiskyn.

Cognac och allt slags bränt vin avrådes ifrån å det bestämdaste medan whiskyn faktiskt för anmärkningsvärt många framstår som den enda fullt tillfredsställande ändstationen. Whiskyn är liksom vinet bra för allt i måttliga proportioner och särskilt för blodet, hjärnan och hela blodomloppet. I större mängder kan den däremot bli vådlig för magen, tarmsystemet, levern och njurarna, varför man alltid bör dosera försiktigt. Tänk på att whisky framför allt är en universalmedicin och att ingen medicin är bra i för stora mängder.

Mellan 40 och 50 kan man tryggt överantvarva sig åt whiskyns vård. Man bör ej dricka whisky i obegränsade mängder tidigare, och ju senare i livet man inleder de obegränsade mängderna, desto bättre.

Cypern i våra hjärtan, del 2.

På kvällen körde han mig runt litet och presenterade mig för några av sina vänner. Han förde mig till utkanten av Famagusta, som var stängt för utlänningar och greker av turkarna. Man kunde bara betrakta det anrika Famagusta, Nicosias hamnstad, på avstånd.

"Det är en delad ö," berättade min värde doktor. "Här finns det fortfarande en Berlinmur kvar, och här grasserar ett ständigt latent inbördeskrig. Här bor greker och turkar som närmast inpå varandra, det blir dagliga konfrontationer, och här är grekerna också som livligast i sin verksamhet att hjälpa kurderna. Det är inte långt från Cypern till Kurdistan. Därför blir också Cypern ibland skådeplats för kriget mellan kurder och turkar, men här blir offren kurdvänliga greker."

"Kan ingenting riva Berlinmuren på Cypern?"

"Det var turkarna som byggde den. Bara de kan riva ner den. Det lär de knappast göra så länge de fortsätter sitt utrotningskrig mot kurderna. De måste begripa att de gjort fel först. Det brukar de som gör fel inte göra, utan hellre fortsätter de göra fel. Det är också kommunistregimens största fel i Kina: i sin iver att bekämpa alla försök att övertyga dem om att de har fel bereder de sin egen undergång. Ingenting kan rädda felhavare utom deras egen insikt om att de har fel."

"Du är med andra ord mot alla ideologier."

Jag visste att jag därmed tryckte direkt på doktors ömmaste punkt.

"Om det är någonting man måste sticka upp mot så är det allt ideologiskt tänkande. I det ögonblick man faller undan för den ideologiska blindhetens hänsynslösa egoism är man själv, mänskligheten och civilisationen förlorad. Det är ett axiom. Det gäller alla ideologier utan undantag. Alla är lika med döden. Farligast idag är islam med Kinas kommunism som god tvåa, men denna senare vacklar redan. Men det finns andra mindre men för individen inte mindre farliga ideologier. Dit hör den nya nationalhinduistiska fanatismen, den ortodoxa judendomen och nästan alla frikyrkor, framför allt Jehovas vittnen och Mormonkyrkan."

"Är läran om Gud då en farlig ideologi?"

"Ja, om den missbrukas. Inget missbruk är farligare än religiöst missbruk, och inget religiöst missbruk är farligare än missbruk av monoteismen. Hela islam och all dess

historia sedan 1300-talet handlar bara om detta slags missbruk. Jag har ingenting mot Gud personligen, men nog är han ansvarig för väl mycket elände i världen genom allt missbruk som förekommit i hans namn.

Nu känns det som att jag predikar för en ortodox präst. Du ser mycket ut som en sådan. Men jag har mera skägg än du men ser ändå inte ut som en präst. Vad kan väl det bero på?"

"Du tycks ha dina invändningar mot det här med Gud."

"Låt mig göra detta helt klart. Gud är en förträfflig idé, det är världens starkaste moraliska och förenande kraft, dess enhetstanke är nästan basen för all civilisation, men hur gick det för staten som uppfann Gud? Redan Salomo i all sin vishet och oförlitneliga ställning fann det klokast att avfalla för att i stället visa tolerans mot polyteismen, som kanske just därigenom gavs en ordentlig skjuts framåt genom fenikiernas sjöfart över hela medelhavsregionen. Den stora underbara blomman av denna utveckling var den grekiska mytologin med dess oöverträffade kultur. Och vad var kulmen av grekernas historiska insats? De uppfann demokratin. Således kan demokratin sägas vara den yttersta konsekvensen av ett avståndstagande från monoteismens tyranni.

Och finns det något som går upp mot demokratins friska luft och universaltolerans? Du har själv sett Famagusta. Där härskar islam och Guds övervåld mot cypriotisk demokrati. Staden var Cyperns andra stad och en blomstrande handelsplats. Nu är den en spökstad, och turkarnas Gud har ockuperat den och berövat den allt liv. Vad är då bättre?"

Ändå vill jag råda dig att inte blanda dig i det cypriotiska inbördeskriget. De kontakter du fått i Nicosia är kanske ofarliga, men den kurdsolidariska rörelse vars ordförande blev mördad av turkar är det inte. Själv har jag inte haft något med den att göra. Jag är läkare. Min uppgift är att rädda liv, inte att uppmuntra mördare. Din inblandning i sådana angelägenheter kan knappast hela ditt magsår."

"Vad ger du mig för råd?"

"Håll dig till en snäll diet, och tag långa promenader. Var utomhus så mycket som möjligt, så slipper du grubbla. Ditt grubblande är din värsta fiende. Håll dig till pastarätter eller moussaka, och drick gärna vin till, men inte för mycket. Undvik sprit och kaffe. Det är mitt råd."

Till slut körde han mig till sitt tillfälliga residens utanför Limassol. Det var en avsides belägen mycket anspråkslös villa, och till min förvåning bodde han inte där ensam.

"Möt Steve," presenterade han sin vän för mig. Det var en ung engelsman med långt mörkblont hår och gyllene ringar i öronen iförd svart polotröja och svarta manchesterjeans. Han kontrasterade skarpt mot mitt prästerliga utseende i vit kortärmad skjorta utan ens ett armbandsur som prydnad.

"Var nu inte chockerad," sade doktor Sandy. "Detta är en av mina goda vänner från Grekland som jag har tagit hand om och räddat. Han höll på att röka bort hjärnan med cannabis på en av öarna här när jag erbjöd honom ett tillfälligt alternativ."

Mina frågande blickar tolkade min läkare tyvärr alldeles rätt.

"Utifrån ser det väl ut som ett homosexuellt förhållande, men så banalt är det inte. Vi har inte sex ihop, eller hur, Steve?"

"Men vi lever tillsammans, eller hur, Sandy?"

Doktorn var besvärad.

"Nåja, se det som en följd av kvinnornas totala opålitlighet. Steves mor var prostituerad och körde ut honom hemifrån. Mina kvinnor ska vi inte tala om, men ett

har de alla haft gemensamt: de tråkade alla ut mig intill döden, och dessutom var ingen trogen. Här har jag nu Steve som alternativ till alla trolösa, ytliga, ansvarslösa, dumma och grälsjuka kvinnor. Steve är själv ett offer för kvinnlighetens omoral. Hans egen mor uppmuntrade honom till att börja röka cannabis. Vårt förhållande är rent. Jag medger att det förekommer en viss ljuvhet mellan oss, en sorts homosensualitet, och vi trivs med det båda och har gott utbyte av varandra. Döm mig inte, Christian. Jag är mer än medelålders. Inte kan jag väl bara vara en god läkare som bara ska leva för andras bästa utan att någonsin få njuta av livet själv?"

Jag måste medge att Steve var den vackraste unge man jag hade sett. Jag kunde förstå doktor Sandys svaghet även om jag inte kunde dela den.

forts. i nästa nummer.

Samtal i Jerusalem, del 8.

(Vi befinner oss uppe på Sion och besöker de olika ställena.)

Den katolska Dormitionskyrkan, platsen där jungfru Maria skulle ha avsomnat, är en mycket vacker och väl hållen kyrka, och där finns mycket böcker och krimskrams för turister att köpa, men alla priser är i dollar. Det påstådda stället för den sista nattvarden är dock föga övertygande. Hela denna stadsdel är från korstågstiden.

Därför gick jag äntligen från regnet och kylan ner till värmen i gamla staden genom Sionsporten och sökte äntligen upp rabbi Yohanan. Klockan var redan tre, jag hade förlorat väldigt mycket tid fastän jag den här gången lyckats komma till Jerusalem redan på förmiddagen, och rabbi Yohanan var påtagligt lättad av att äntligen få se mig. "Jag började nästan bli orolig över att du kanske inte alls skulle komma mer," sade han.

När han fick höra att jag besökt både Yad Vashem och Förintelsemuséet på Sion sade han: "Jag ville inte själv rekommendera dessa ställen för dig, jag vet ju hur hemska de är, men jag är glad att du gick dit av dig själv."

Jag berättade för honom om det museum som mina norska vänner i Haifa hade rekommenderat, "*One Last Day Museum*", om förintelsen av den judiska stadsdelen i Jerusalem i maj 1948, när araberna intog staden och metodiskt förstörde alla stora synagogor och jämnade de judiska kvarteren med marken. Engelsmannen John Phillips hade varit i Jerusalem då och under elva dagar med sin filmkamera lyckats dokumentera hela denna extra förintelse. Vi gick dit, men tyvärr var muséet stängt, fastän det borde ha varit öppet. Det är ett litet museum mitt i Cardo som guideböckerna knappast ens nämner.

"Engelsmännens agerande efter andra världskriget var utomordentligt intressant och betydelsefullt," menade han. "Egentligen kunde man säga att allt var den där Clement Attlees fel, han, som kom till makten av misstag när Churchill röstades bort av misstag, varpå Attlee inledde demoleringen av det brittiska imperiet. Och det började här i Israel, när engelsmännen tvingade överlevande från koncentrationslägren tillbaka till Europa, och i Indien.

Visserligen var det ur strikt politiskt objektiv synvinkel riktigt av engelsmännen att avvisa israeliska immigranter. Jag minns att min far försvarade engelsmännen på denna punkt. De ville inte provocera eller ha bråk med araberna, som de också hade ansvar för. I stället för bråk med araberna fick de hela världsoinionen emot sig och blev de

hatade av israelerna. Engelsmännen hade två bittra bågare att välja mellan och måste välja den ena.

Och de fick rätt. Israelernas massinvandring ledde till bråk med araberna, och när det ledde till Israels självständighet ledde det till direkt krig med araberna, som varade i ett år, och det kostade just denna gamla stad i Jerusalem alla dess judars hem sedan 2000 år, som utplånades totalt. Naturligtvis var det vanvettigt av oss att spränga hotell *King David* i luften med alla engelsmän och mörda Folke Bernadotte, det var terroristiska överdrifter som Israel direkt gjorde sig skyldiga till och som inte ledde till något gott, men frågan är om England hade regerat oss bättre om engelsmännen fått fortsätta ha mandat över oss. Det vet ingen. Men det direkta resultatet av att vi förlorade engelsmännens överhet var att vårt land splittrades i två stater och tre folk, Israel och Jordanien, israelerna, araberna och palestinierna, och att dessa genast kom i krig med varandra. Dessutom fick Israel alla andra arabstater till fiender, och de flesta av dem är det än idag. Ni i västerlandet lever i illusionen om att det kalla kriget nu äntligen är över. Men det är bara en illusion. Man kan aldrig bli av med fienden. Försvinner en uppstår det en annan. Ni har bara ännu inte insett var den nya fienden döljer sig, men han finns, ert kalla krig fortsätter fast under nya oförutsedda former, lita på det.

När du nu har sett Yad Vashem och Förintelsekällaren på Sion, kan du nu förstå varför vi judar aldrig kan slappna av? Vi kan aldrig sova lugnt, för vi vet aldrig när och var nästa Förintelse mot oss skall sätta i gång. Vi är historiens mest av historien torterade folk, och vi vänjer oss aldrig och accepterar det aldrig. Bara enskilda individer som lidit lika mycket som judendomen kan förstå vårt fall och vår mentalitet. Vi är inte lyckliga, men för att överleva har vi den hårda vägen lärt oss att aldrig slå oss till ro och sova med mer än bara ett öga slutet."

"Varför försvann egentligen esséerna? De var väl ändå en judisk särart som förstod att ta det lugnt?"

"Det är intressant att du frågar om dem. De kom till som resultatet av Jesajas, Jeremias och Hesekiels väckelserörelser, och det var kanske Hesekiel som fick dem etablerade som sekt. De var judendomens enda klostersekt någonsin. Egentligen är hela judendomen som en enda religiös orden, men den är tämligen slapphänt och lössläppt, vilket redan Moses klagade på, medan just esséerna hade både disciplin, kroppstukt och sann levnadskonst. Jag har alltid avundats era katolska och ortodoxa kyrkor er fabulösa förmåga till framalstringen av klosterordnar. Klosterlivet är enligt min uppfattning det vettigaste sättet att leva; man lever utan anspråk i enlighet med naturen och under ideliga kulturstudier. Ett fredligare och mera oskadligt liv kan man inte leva.

Esséerna var den enda sekt i den vägen som judendomen haft. De försvann under kriget mot romarna under Vespasianus och Titus och kom sedan aldrig mer tillbaka. Det är troligt att romarna massakrerade dem och utrotade dem i tron att de var farliga. De trodde kanske att de var zeloter som kämparna på Masada. Det var den romerska världsordningen med dess totala verklighetskontroll och materialism som förintade dem. Romarna menade att en sådan sekt inte hade något existensberättigande och likviderade den.

Men hur fel hade de inte! Romarrikets fall började med Herodes den store och Israels undergång. Esséerna var just en sådan mystisk sekt som alltid skall behövas. Man vet inte exakt vad de gjorde, men de hade goda förbindelser. Johannes Döparen hade mycket med esséerna att göra, och därmed är det troligt att även Jesus var intimt förknippad med dem. De framstår som en sorts underjordiskt kontaktnät, som visste allt och höll i många trådar men som ändå aldrig avstod från privilegiet att få slippa ha

något att göra med den timliga världen. De var en sorts kontakt mellan världsordningen och Gud, och en sådan tror jag alltid att behövs för världsordningens skull. En enbart materiell världsordning håller aldrig. Den måste ha litet vägledning från ovan, som tsaren genom Dostojevskij, som Europas monarker genom kristendomen, som renässanskungarna genom sina biktfäder och som Muhammed genom Gabriel. Nu ska vi inte blanda in det arabiska testamentet (*Koranen*) i detta, men araberna har efter Muhammed aldrig mer haft denna kontakt med någon ovan dem, aldrig utvecklat någon klosterorden och aldrig nått någon helig kyskhet, som kristendomen ibland har gjort. Och judendomen gjorde det definitivt genom esséerna, under vilkas tid judendomen kanske nådde sin högsta religiösa nivå och utveckling, vilket bland annat resulterade i den kristna sekten eller kristendomen."

Det sista samtalet med rabbi Yohanan avslutas i nästa nummer.

Besök hos musiken, andra akten.

(Vi lämnade Franz Schubert senast hos en prostituerad, som hans gode vän Franz von Schober hade fört honom till. Nu erfar vi resultatet.)

Akt II scen 1. På sjukhuset. (ingen musik)
(Franz Schubert till sängs, Franz von Schober på besök.)

Schubert Nå, Schober, är du nöjd nu?

Schober Var inte bitter, Franz.

Schubert Det är lätt att säga när man inte är drabbad.

Schober Hur kunde jag veta?

Schubert Du förde mig dit!

Schober I bästa välmening.

Schubert Och själv går du väl dit varje dag och klarar dig ändå?

Schober Ingen visste om att Mathilda var smittad, allra minst hon själv.

Schubert Det tror jag inte! Jag tror att hon visste det mycket väl! Och jag tror att du också visste det mycket väl och just därför tog mig till henne! Det var en komplot! Du var mitt livs förförare och förstörare!

Schober Franz, jag förstår din förtvivlan...

Schubert Nej, det gör du inte alls! Du vet inte vad du har gjort! Det är inte mig du har våldtagit! Det är min musik!

Schober Franz, var stark. Visa att din musik överlever detta.

Schubert Före detta var min musik bara kärlek. Hädanefter kommer den bara att vara bitterhet och smärta. Jag kan aldrig mera komponera av glädje, bara av lidande.

Schober Din åttonde symfoni är vackrare än alla Beethovens.

Schubert Den är ofullbordad! Och den skall förbli ofullbordad!

Schober Franz, så får du inte säga.

Schubert Hur tror du att jag skulle kunna fullborda den nu? De två satserna var min högsta och renaste kärlek. Ingenting återstår därav nu. Jag kan inte se dessa noter mera utan att återuppleva alltsammans. Jag har syfilis, Schober, jag har syfilis! Jag blir aldrig normal mera! Jag är förbannad! Jag har tappat allt mitt hår! Mitt utseende är förstört! Min framtid är förstörd! Musiken är förstörd! Fattar du?

Schober Franz, allt kan förstöras utom musiken.

Schubert Menar du det?

Schober Jag tror det. Och du måste också tro det.

Schubert Jag vet. Jag har inget annat val. Annars har jag ju ingenting alls att leva för.

Schober Du måste leva vidare. Du måste arbeta vidare. Musiken måste få fortsätta. Det är ditt enda hopp.

Schubert Du har rätt. Det är mitt enda hopp. Men hur länge tror du jag kan underhålla det? Hur många år? Fem eller tio?

Schober Denna sjukdom drabbar folk olika och är oförutsägbar. Du är bara tjugosex år gammal. Beethoven är mycket sjukare än du, och han är dubbelt så gammal.

Schubert Beethoven...

Schober Ja. Du vet väl att han är helt döv och komponerar ändå? Att hans musik aldrig har varit större, ädlare och skönare än nu. Att hans nionde symfoni överträffar alla symfonier, och att hans Missa Solemnis överträffar alla mässor....

Schubert Du har rätt, Schober. Musiken kan inte dö.

Schober Nej, och inte du heller, så länge du inte slutar komponera.

Schubert Jag ska kämpa vidare, Schober, men vill du göra mig en tjänst?

Schober Så gärna. Vad som helst. Säg ut.

Schubert Jag skäms så för mitt utseende, för det att jag har tappat håret. Vill du skaffa mig en klädsam - peruk?

Schober Bara det?

Schubert Ja, bara det.

Schober Ditt hår växer ut igen, Franz, men tills det gör det skall du få ett lika vackert konstgjort hår som ditt eget. Det lovar jag.

Schubert Tack, Schober. Och en sak till. (*tar hans hand i båda sina.*)

Schober Vad då?

Schubert Jag kan inte längre bo hos dig.

Schober Varför inte det?

Schubert Därför att hädanefter får ingenting mera komma emellan mig och musiken.

Schober Jag respekterar ditt beslut, Franz. Men räkna alltid med min hjälp.

Schubert Tack, Schober. Men de som hittills hjälpt mig mest, det är du och min fader, är också de som stjälpit mig mest.

Schober Oavsiktligt.

Schubert Men skadan kan aldrig repareras.

Schober Men den kan överlevas.

Schubert Nej, Schober, den kan inte ens överlevas. Man kan bara få en viss respit. Din hora i bordellen blev min dödsdom. Endast musiken står nu mellan mig och döden.

Schober (*reser sig*) Lycka till, Franz.

Schubert Tack. Jag skall göra mitt bästa. Glöm inte peruken.

Schober Lita på mig, Franz. (*går*)

Scen 2. Weimar, Goethes hem. (Erlkönig)
(Goethe med sin favoritkompositör Karl Zelter.)

Goethe Någon herr Schubert i Wien har haft förmåtenheten att sända mig några nya tonsättningar av mina redan mest tonsatta dikter. Vad tycker ni om det här tontäta arrangemanget av "Erlkönig", herr Zelter, ni som är min musikaliske expert?

Zelter Det är bara dumheter. Sången är omöjlig att framföra. Vokalisten måste ju dränkas av detta massiva ackompanjemang.

Goethe Så det är då bara att returnera förmåtenheten utan kommentar?

Zelter Herr Geheimerådet har ju själv många gånger uttalat sin dom över all romantisk musik. Detta är värre än Beethoven.

Goethe Kan något vara värre än Beethoven?

Zelter Egentligen inte, men detta tycks ändå vara det.

Goethe Jag undrar om den osalige herr Beethoven är bekant med denne ännu mer osalige herr Schubert. Wienarna tycks vara fullständigt halsstarriga när det gäller absolut övermod i musikalisk extravagans.

Zelter Ja, de är oförfärliga.

Goeth Vet ni något om den där herr von Weber?

Zelter Hans opera "Friskyttan" är alldeles förfärlig. Där har den romantiska musiken verkligen överskridit alla gränser för all anständighet.

Goethe Ändå tycks vi inte så lätt bli av med detta nya groteska mode i musiken.

Zelter Nej, tyvärr. Mozarts och Haydns dagar är förbi och har avlösts av Beethovens totala kaos och oväsen.

Goethe Haydn saknar jag verkligen, men Mozart höll väl också på att spåra ur mot slutet av sin levnad?

Zelter Ja, han gjorde sig skyldig till ganska lösaktiga krumsprång i flera av sina mörkare pianokonsertter och mer demoniska symfonier. Det är kanske han som introducerar romantiken.

Goethe Han dog ung kanske just på grund av sitt musikaliska övermod. Finns det någon chans att de moderna romantiska musikerna också dör unga?

Zelter Herr van Beethoven är redan över femtio och envisas med att leva vidare fastän han är helt döv. Herr von Weber är relativt ung och klen.

Goethe Och herr Schubert?

Zelter En kompositör som kan få till en sådan här plumpsmörja av er underbaraste dikt kan inte vara mer än en skolpojke, högst tjugo år, skulle jag gissa.

Goethe Ni anser alltså kompositionen vara ett utslag av okynnig gymnasistförhävelse?

Zelter Ja, ungefär. Den är en förolämpning mot er dikt.

Goethe Dock må vi ej återgälda ofinheten med att förolämpa den unge mannen tillbaka. Skicka den bara tillbaka utan kommentar.

Zelter Det skall jag gärna göra. Det skall väl lära den slyngeln att ej tonsätta flera av era dikter.

Goethe Ni har ej monopol på dem, herr Zelter.

Zelter Nej, men det är bara jag som visar dem tillbörlig hänsyn och respekt!

Goethe Därför har ni också mitt fulla musikaliska förtroende.

Scen 3. Hos musikförläggaren Antonio Diabelli i Wien. (Beethovens Diabelli-variation nr. 31)

Diabelli Vem är det?

Sekreteraren En viss herr Schubert.

Diabelli Jaså, den där Schubert. Vad vill han mig? Har han någonting att sälja?

Sekreteraren Nej, han kommer tomhänt.

Diabelli Kör ut honom då.

Sekreteraren (öppnar en dörr utåt) Herr Schubert, herr Diabelli tar inte emot.

Schubert (utanför, lugnt) Han måste.

Diabelli Släpp då in den stackars enfaldige melodimakaren!

Schubert (kommer in) Herr Diabelli, jag ber att få säga upp kontraktet.

Diabelli Det kan ni inte säga upp. De sånger ni har sålt mig äger jag för resten av mitt liv. Ni kan aldrig ta dem tillbaka.

Schubert Men jag kan vägra att sälja er fler sånger.

Diabelli Det behöver ni inte komma hit för att säga. Ni behöver då inte pengar längre?

Schubert Herr Diabelli, jag vill inte ha era pengar längre.

Diabelli Skiljer de sig då från andra människors pengar?

Schubert Ja, ty ni har hänsynslöst utnyttjat mig.

Diabelli (ironiskt) Nej, vad säger ni?

Schubert Jag vet att ni har sålt mina sånger för hundra gånger så mycket som ni gav mig för dem! Jag vet att ni har gjort er en förmögenhet på min musik medan jag bara fick brödsmulor!

Diabelli Min bäste herr Schubert, det har ni ingen rätt att beskylla mig för. Ni sålde sångerna åt mig, eller hur?

Schubert Jo, men ni lurade mig!

Diabelli Nej, ni lurade bara er själv med er anspråkslöshet. Min bäste herr Schubert, i denna mänskliga värld lurar alla varandra, och den som lurar andra minst blir som tack därför mest lurad av andra. Alla människor lever blott på att lura varandra. Jag erkänner att jag lurat er, men det är ert eget fel som lät er bli lurad.

Schubert Jag har aldrig varit ohederlig!

Diabelli Inte jag heller. Ni har fått varje öre av mig som ni då begärde för era sånger, och för er att nu begära mera vore ohederligt av er.

Schubert Ni är en humbug!

Diabelli Det är en annan sak. Ni gör god musik och låter er utnyttjas. Jag kan icke göra god musik men kan i stället göra pengar på den. Jag medger att jag tjänat åtskilligt på era sånger, men ni har också fått dem generöst distribuerade över hela Österrike och Tyskland. Alla finner dem användbara.

Schubert Jag ville bara förklara att ni aldrig mer får någon sång av mig.

Diabelli Hur skall ni då få era kompositioner uppförda? Jag föreslår att ni i så fall enbart ägnar er åt att komponera för skrivbordslådan och svälta.

Schubert Hellre det än att bli som en prostituerad hos er.

Diabelli Min vän, prostituerad blev ni i det ögonblick ni övergav er faders skola för musiken. Så länge ni fortsätter att komponera kan ni aldrig bli mer än en prostituerad.

Schubert Ni är en parasit på musiken!

Diabelli Nej, jag är bara en kund hos musiken, som dessutom skaffar musiken ständigt nya kunder. Jag beklagar er brist på realism, herr Schubert.

Schubert Framtiden skall rycka på axlarna av förakt för er!

Diabelli Det tror jag inte. Om inte för annat så lever mitt namn för evigt i Ludwig van Beethovens Diabelli-variationer, som jag ensam gav temat åt.

Schubert Han har komponerat dessa underbara variationer bara för att visa sin oerhörda överlägsenhet över er struntaktiga diletterantism! Han hånar ert tema i sina variationer och avrättar det!

Diabelli Herr Schubert, jag tror inte att vi har något mera att säga varandra. Jag beklagar er. Ni kommer att gå okänd i graven med alla era bästa kompositioner ospelade.

Schubert Det är min ensak. Jag komponerar hellre för evigheten än för parasiter som ni.

Diabelli Endast genom parasiter som jag kan kompositörer som ni överleva.

Schubert Jag kan överleva utan er, herr Diabelli, och min musik klarar sig bättre utan er.

Diabelli Era sånger kommer säkert att överleva er, herr Schubert, men själv blir ni aldrig någonting. Som människa är ni obetydligare än Salieri.

Schubert Salieri var Glucks elev, Haydns vän, Mozarts rival och Beethovens och min lärare. Han är inte obetydlig utom som kompositör. Jag är gärna obetydlig utom som kompositör. (går)

Diabelli Där förlorade jag en guldgruva. Men ingen annan skall få den guldgruvan i mitt ställe. Herr sekreterare, kontakta genast Wiens tongivande musikkritiker! Den där obetydliga människan skall aldrig mer få några musikaliska framgångar.

forts. i nästa nummer.

Film

Av den gångna periodens filmer är följande att notera. Den amerikanska "Sinbads sjunde resa" från 1958 hade ett gediget fyrverkeri av fantasirikedom att uppvisa där höjden utgjordes av Sinbads halsbrytande fäktsцен med ett skelett. (Hur sticker man svärdet i ett benrangel så att det dör? Det var Sinbads problem, och han löste det.)

I Carol Reeds "*The Running Man*" från 1963 gjorde Laurence Harvey en annan av sina osympatiska praktroller med tragisk underton (precis som i John Frankenheimers "*The Manchurian Candidate*" och "*Room at the Top*".)

I "*The Passage Home*" (1955) råkade Peter Finch som kapten på ett lastfartyg från Rio till England ut för problem genom en vacker kvinnlig passagerare, som alla blev kära i och skulle ha, genom dödsfall ombord under vägen, genom myteri på grund av rutten potatis, genom sin egen totala dumhet och depression efter att ha fått korgen av Damen och sedan supit ner sig totalt just när fartyget råkade ut för en svår storm, med mera sådant, men kapten förblev han i alla fall. Peter Finch har en fäbless för roller som han får göra bort sig i så mycket som möjligt, (ex. Howard Beale i "*Network*".)

Kenneth More gestaltade den handikappade flygarhjälten i andra världskriget Douglas Bader, han som förlorade båda benen men vann slaget om England ändå, en sann historia, med den äran som alltid.

I Basil Deardens mycket trivsamma idyll från 1957 "*The Smallest Show on Earth*" ärvde ett ungt par en gammal kvartersbiograf vars obefintliga konkurrenskraft stadens stora lyxbiograf ville oskadliggöra genom att köpa upp, riva och förvandla den till parkeringsplats. Naturligtvis blev det tvärtom i denna sedelärande fabel med Margaret Rutherford och Peter Sellers som inventarier i den gamla biografen. Anmärkningsvärt var knepet att under en strapatsrik ökenfilm med hjältar som pinas och förgås i hettan av törst elda på ordentligt i biografens värmesystem (så att publiken erfor samma uttorkande strapatser som filmhjälten) och sedan i ett lämpligt ögonblick släppa loss alla glass- och läskedrycksförsäljerskor på en gång.

Men periodens bästa film var "*Mr Emmanuel*" från 1944 med Felix Aylmer i titelrollen (känd som Polonius i Laurence Oliviers Hamletfilm) som den gamle ryskfödde juden i London som 1938 lovar ett tyskt flyktingbarn att resa till Tyskland för att ta reda på vad som hänt pojkens judiska moder. Han råkar ut för allt men fullgör sin uppgift och får veta för mycket: modern har gift om sig med en nazist och förnekat sitt barn och sitt förflutna. Filmen är vemodig och gripande men mycket sakligt hållen, dokumentärt strikt, övertygande och utan överdrifter. (Samme regissör Harold French gjorde "Vi sitter i sjön", "*All at Sea*", med Alec Guinness.)

Kontroversiellt om Gunnar Ekelöf

Visserligen har han sina goda sidor. Han är en utsökt språkkonstnär med fina nyanser, vilka bäst kommer till sin rätt i ungdomsdiktningen, där han huvudsakligen ägnar sig åt att förmedla intryck och stämningar av naturen. Redan här visar han sin starkt personliga lätt expressionistiska stil som är hans intressanta särmerke.

Ej heller i fortsättningen saknas det förtjänster hos honom. Den gladaste överraskningen är väl när han som äldre når en fullmogenhet i sina diktsviter med grekiska, bysantinska och andra österländska motiv, framför allt i mästerverket "Diwan över fursten av Emgión" från 1965. Här artar han sig för att sedan ta ut sig under sina sista tre år till sin bortgång i mars 1968 som sextioåring.

Själv jämförde diktaren gärna sin konst med musiken, men den musik han då kommer närmast är tyvärr en modern atonal sådan full av dissonanser och annat som inte låter bra. Hur kan man som ordkonstnär exempelvis göra sig skyldig till en inledningssats som denna:

"Zetterström borde tänka på att det är naturen som väljer för oss och att det nuvarande tillståndet i världen."

- den första raden i hans "diktsamling" "Non serviam" från 1945, som inte blir klarare av de efterföljande raderna. Samma "Albumblad 1930" avslutar han med

"Morgonrodnaden är oerhörd utan att ens väcka någon "

Detta är mera likt honom att inte sätta punkt.

Diktning utan kommatering och i synnerhet utan att meningar avslutas med punkt måste ge ett oavslutat, förvirrat och diletteriskt intryck. Konstnären uppfattas inte som skapare av konst utan som konstig. Tyvärr är detta ett intryck som Ekelöf alltid ger. Han vill göra sig märkvärdig med att vara konstig, han vill framstå som överlägsen med att hitta på underligheter som ingen kan begripa, hans surrealism är en verklighetsflykt som bara leder till dårskap och omogenhet, och när man går bakom allt detta finner man tyvärr att han egentligen inte har någonting att säga.

Till slut två av hans främsta dikter:

Till det omöjligas konst bekänner jag mig,
är därav en troende men av en tro som kallas vantro.
Jag vet: Man bekymrar sig här om det möjliga
Låt mig då vara en obekymrad av vad som är möjligt och omöjligt.

Så bär på ikonerna Johannes Döparen huvudet
dels på helbrägdä skuldror, dels och samtidigt framför sig på ett fat
Den offrade framställer sig som en offrande
Så bekänner jag mig till det omöjligas konst
av livskänsla och självutplåning samtidigt.

Om religion

Religionen är den sanna konsten
men endast konsten är den sanna religionen
och biskopen och akademikern är inte ens dåliga kritiker
och kyrkan inte ens en pensionsanstalt, en återförsäkring
Och dessa handpålagda och handpåläggande med gravitetiska miner
står utanför den profetiska successionen

Vad är de annat än apor som ser sig i spegeln:
Bilden är i deras egna ögon, men spegeln
är fri från bilden och ren som ett vatten
Så oåtkomligt och väsenslöst är också det innersta
och förkunnelsen om det innersta.
Konsten är djup osäkerhet.
Religionen är djup ovisshet.

Denna konstnärliga och religiösa anarki är fullkomligt tidsenlig under Ekelöfs tid. Men om all religion och konst bara är djup osäkerhet och ovisshet, vad har man då att bygga på? Ekelöf förkastar alla traditioner och bygger sin modernistiska diktning på bara surrealistiska experiment - vad kan en diktare som förkastar alla föregångare vänta sig av sina efterföljare annat än att bli förkastad själv?

Motsatsen : Hjalmar Gullberg (1898-1961)

Här har vi den absoluta kontrasten: rim och reson, klassisk formfulländning, klarhet intill självklarhet, traditionsfromhet och djup religiositet, oantastlig musikalitet, en grundlig bildning och en konstruktiv kulturtrohet utan motstycke i svenskt 1900-tal hos en diktare.

Sin höjdpunkt når han under andra världskriget när han som ensam humanist inte tvekar att använda det enda vapen han har mot diktaturens barbari och övervåld: poesin. Han har samma ståndpunkt och moraliska ryggrad som Churchill och Torgny Segerstedt med blott den skillnaden att Hjalmar Gullberg företräder poesin och dess ord, som han förmår gestalta på ett sätt som gör hela den politiska världens skeenden till intet. Medan Gunnar Ekelöf hatar Karin Boye av personliga skäl skriver Hjalmar Gullberg en varm hjältedikt om henne ("*Död amazon*") som bär den ärliga uppskattningens prägel av en innerligt beundrad kollega. Medan Ekelöf ägnar sig åt flummiga surrealismer umgås Gullberg hela livet igenom med döden på en fullständigt realistisk basis.

Den kanske mest utsökta dikt som Gullberg åstadkommit är väl "Till en näktergal i Malmö" 1942. Fram till och med denna dikt är Gullbergs stämma varm och tillitsfull, hans dikter glänser av självförtroende och är apolloniskt välljudande, men sedan drabbas han av ett med åren ständigt tilltagande tvivel på sitt kall som diktare. Han upphör aldrig att sjunga, men hans röst blir ständigt sprödare och tunnare, som en näktergal som förändras till en kungsfågel. Det har säkert att göra med hans gränslösa kärlek för all kultur, han diktar ofta om andra med alltid enbart uppskattande beundran, som om han hela tiden förminskade sig själv och sin egen betydelse inför den stora kulturtraditionen. Sålunda försvinner han gradvis in i en allt djupare ödmjukhet, som ger en helhetsbild av honom som den mest sympatiska av alla svenska diktare under 1900-talet.

Om Ekelöf kan komma att omvärderas och nedvärderas är detta något som aldrig kan hända Hjalmar Gullberg. I hans fall kan det endast bli fråga om ständigt ökande betydelse och tilltagande uppskattning för alla tider.

Talbot Mundy (1879-1940)

Inte ens i England vet man längre vem han var, om man frågar efter honom i antikvariat, och i Sverige har bara en av hans 37 romaner översatts till svenska. Anders Österling försökte introducera honom för svensk publik och förvånades över att hans romaner inte skapat *furor* över hela världen.

Han är den felande länken mellan Kipling och John Masters. I Talbot Mundys romaner råkar läsaren och hjälten ut för ytterst exotiska och mystiska intriger som för honom långt bortom de vanliga vägarna i Indien och vanligen in i hemlighetsfulla sekters outrannsakliga subversiva förehavanden långt borta i bergen, vilka rafflande komplotter ofta slutar inne i för geografin okända och skräckinjagande grottsystem bland ett folk som världen inte vet att existerar. I "*Kapten King*" slutar hjälten i sådana grottor uppe i Khyberpasset i Kashmir, och i "*Aum*", den enda av hans böcker som finns på svenska, slutar hjälten i sådana grottor vid Brahmaputras vildaste forsar längst bort i Assam.

Han kan förefalla pratig och ytlig, men upplevelsen av Indien i hans böcker är ändå frisk och oförgänglig. Som ingen annan har han fångat exotismen och mysticismen i Himalayas förbjudande natur. Spänningen ökar intresset, intrigerna är ofta rena deckaren, och även om han kommer långt från H.R.Haggard i dennes oöverträffade kombination av romantisk myt med det påtagligt tropiska Afrika, så är Talbot Mundy kanske den som kommer närmast. Man glömmer honom aldrig när man väl har läst honom.

Han tjänstgjorde i Indien som yngre för att som äldre flytta till Kalifornien. Han var mest i ropet på 20-talet.

Pearl Bucks tidigare romaner

Vanligen brukar en nobelpristagare efter sitt erhållna pris börja ta det lugnt, skriva mindre och tappa ambitionen. Med Pearl Buck förhöll det sig precis tvärtom. Först efter hennes nobelpris 1938 (vid 46 års ålder) börjar hennes romaner bli riktigt intressanta, och hon skriver sedan med oupphörligt flit nya romaner nästan varje år under sitt långa liv. Följaktligen finns det mycket av henne att läsa.

Nu är inte alla hennes romaner lika bra. Det unika med "*Den goda jorden*" 1931 är att den skildrar en värld som aldrig skildrats på engelska förut. Den går in i vanliga fattiga kinesiska bönders liv på ett så jordnära och naturligt sätt att man får intrycket att hon levt med denna fattiga allmoge i Kina hela sitt liv. Ätminstone är hon uppvuxen med den, då hon är dotter till ett amerikanskt missionärspar och både föddes och växte upp i Kina. Hon kan sitt Kina. Rent litterärt är hon knappast märkvärdig, hennes språk är det enklaste tänkbara; utan hennes styrka ligger i hennes utomordentliga förmåga att relatera till vanliga människor och gå in i deras liv.

"*Den goda jorden*" är egentligen inte representativ för hennes produktion. Det är den första av hennes många kinesiska vardagsromaner om vanliga människors relationer och små göranden och låtanden i egentligen ganska händelselösa, odramatiska och ordinära liv. Dessa romaner av henne är många och kan förefalla väl plottriga och pratiga. Man kan med skäl fråga sig om så små människor förtjänar så många så omfattande romaner - en går väl an, men inför 10-20 stycken måste man ställa sig en aning frågande.

Emellertid skrev hon också intressantare romaner som skiljer sig från denna mängd. De tre förnämsta av dessa före den kinesiska revolutionen är väl "Patrioten", "Pion" och "Den dolda blomman". I dessa tre vågar hon gå utanför vardagsmänniskornas värld och åskådliggöra större skeenden och öden. "Patrioten" är den enda politiska av hennes tidiga romaner, den skildrar det av inre konvulsioner anfrätta Kina under 30-talet med både kommunister och anhängare till Chiang-Kai-Shek och försvarar båda mot varandra. Dess största förtjänst är ett dramatiskt åskådliggörande av Chiang-Kai-Shek själv och hans gåtfulla personlighet och livsgärning. Porträttet är psykologiskt träffande och har en imponerande dokumentär verkan i synnerhet i förhållande till de förväntningar som ställdes på honom av kineserna och den besvikelse han blev för många. Så nära kom aldrig Pearl Bucks goda vän Edgar Snow Chiang-Kai-Shek.

"Pion" handlar om judendomen i Kina. Det är en djupt melankolisk och nästan défaitistisk skildring där ungefär allt går så illa som det över huvud taget kan gå, men skildringen är ytterst gripande och dokumentärt övertygande. Den är definitivt en av Pearl Bucks höjdpunkter.

I "Den dolda blomman" vågar hon rikta udden mot Amerika i skildringen av en amerikansk kärleksaffär med en japanska efter Hiroshima- och Nagasakismällarna 1945. Han gifter sig med henne både mot hennes och sina egna föräldrars inrådan och för sedan över henne till Amerika, men äktenskapet blir olyckligt. Hans mor hittar en lagparagraf enligt vilken hans japansk-buddhistiska äktenskap är olagligt i Amerika, och detta tycks med tiden bereda honom mest glädje och lättnad. Den vackra japankan försvinner ur hans liv, och han får aldrig veta att hon senare föder hans son.

Romanen är en mästerlig studie i kulturkrocken mellan amerikanskt och österländskt väsen. Förloraren är amerikanen, som visserligen till slut återfår hela sitt Amerika men framstår som en hopplös knöl som gått miste om möjligheten att någonsin kunna bli en lycklig människa.

Vi återkommer eventuellt till Pearl Bucks senare romaner senare.

Nya indiska turer, del 10

Avslutning - den skandalösa återresan.

Inte bara hade Fritidsresor fuskat med mitt visum och närapå saboterat hela resan för mig (och bara lyckats med att blockera Sikkim och Nepal,) utan återresan blev något i hästvåg. För första gången fick jag se de andra svenskar, finnar, norrmän och danskar som utsatt sig för att få en Indienresa arrangerad av Fritidsresor. Det var 39 grader varmt i Goa avresedagen, och samtliga cirka 300 resenärer från Norden hade väckts klockan halv 5 på morgonen för att kunna infinna sig punktligt på flygplatsen klockan sju. När alla infunnit sig punktligt på flygplatsen möttes de av det beskedet att flyget var fem timmar försenat. Ingen av reseledarna visste varför flyget var fem timmar försenat. De visste bara att det var fem timmar försenat, och därmed fick 300 svettiga nordbor som stigit upp halv fem för att vara i god tid låta sig nöja.

När ett flyg väl har börjat vara försenat är det oundvikligt att det blir mera försenat. Alla 300 resenärerna kördes i en stekande bastubuss till ett hotell där de mutades med frukost och efter tre timmar även lunch, medan dagstemperaturen steg. Sedan var det bastubuss tillbaka till flygplatsen igen.

Nu är en indisk flygplats mycket värre än en indisk tågstation, ty oredan är större, trängseln är värre, och alla vet mindre. Ett tåg blir aldrig mer än en eller högst två timmar försenat, men om ett flyg redan är fem timmar försenat är det risk för att det aldrig kommer. Nu kom vårt Finnair-flyg verkligen till slut. Det ställde sig på flygbanan utanför stationen så att alla 300 nordbor tydligt kunde se det, och där stod det och gjorde ingenting medan vi fick stå inomhus och titta på. Under tiden tilltog oredan i flygstationen, ty plan skulle till Bombay, och plan skulle till Delhi, och inget plan kom, och vi 300 nordbor var bara en liten minoritet i det kaos av tusentals hinduer som skulle med olika obefintliga flygplan. Och på flygstationen fanns det ingen restaurang, ingen bar, ingen läsk, inget kaffe, inget te utan bara souvenirbutiker. Det fanns faktiskt en automat som levererade myntkaffe, men de som drack det förklarade att det smakade rostig plåt.

Vi fick vänta i tre timmar i en liten hall där vi trängdes kanske 800 personer medan Finnairplanet hela tiden stod utanför fönstret. Då skulle hälften av passagerarna efter landningen i Helsingfors sedan med andra flyg till Stockholm, Oslo, Göteborg och Köpenhamn, och många skulle dessutom sedan med tåg från dessa städer.

Planet landade i Helsingfors klockan 10 på kvällen, och då gick inga fler plan därifrån den dagen. Det blev till att tillbringa natten i Helsingfors. Vi forslades i buss längs snötäckta vägar till hotell InterContinental, och klockan var halv ett när vi kom till våra rum. Vi skulle väckas halv sex morgonen därpå för vidare forsling per buss tillbaka till flygfältet och nya internordiska flygplan. Frukosten började serveras klockan sex i hotellet, så vi hade en kvart på oss att kasta i oss en hotellfrukost.

Det var originellt att se dessa 300 nordbor gå av flyget i Helsingfors i shorts och T-shirts utan skor på fötterna direkt från 39-gradig Goavärme till ett mörkt och snötäckt Helsingfors i minus tre grader, vilket var milt för säsongen. Många blev väl förkylda genast. Jag frågade några andra bland nordborna hur de hade klarat Indien. "I vår grupp blev nitton av tjugo dödssjuka och måste ha läkarhjälp med tung medicinering i nästan en vecka." Nitton sjuka av tjugo torde vara normal statistik bland nordiska turistgrupper i Indien.

Slutligen steg man ner på jorden i Stockholm 16 timmar efter tidtabellen. Mitt tåg till Göteborg hade redan gått, och alla andra var i liknande situationer. Ett ungt par satt gråtfärdigt inne hos någon flygplatskurator och försökte förgäves reda ut sin situation. Ingen var glad.

Planet hade försenats redan på sin tidigare resa, det hade varit försenat redan när det lyft från Helsingfors, när det landat i Delhi hade en motor krävt en närmare undersökning som krävt fyra timmar, och först därefter hade det kommit fram till oss i Goa. Sedan hade förseningen ytterligare försenats och försenats.

Jämför detta med tågen i Indien. De skakar och bullrar men fungerar, de är smutsiga och primitiva men har ändå all mänsklig service ombord, man kan sträcka ut sig i hela sin längd och sova lugnt utan att ha det trångt, de kör sträckor på 20-40 timmar men blir aldrig mer än högst två timmar försenade på sin längsta sträcka, och på stationerna finns det restauranger för både vegetarianer och köttätare, det finns bokstånd och testånd, det finns gotteskiosker och kaffebarer, det finns reträttrum för trötta och för dem som vill ligga över en natt och vila sig, och allt fungerar med ordentlig noggrannhet. Mot en sådan organisation står sig Finnair slätt när det kan råka ut för en åttatimmars försening och absolut ingenting fungerar. Företeelsen ger en unik möjlighet att jämföra ett mänskligt uttänkt system med ett enbart tekniskt system, och vid denna jämförelse ter sig det tekniska som påtagligt fallet för monstruösa fiaskon.

Nu kan man ju utifrån sett tycka att en åttatimmars flygförsening inte var så mycket att klaga över - vi bjöds ju som kompensation både på frukost och lunch i hotell Oberoi vid Goas paradistränder, och vi fick gratis övernattnig och frukost på InterContinental i Helsingfors, huvudstadens finaste hotell, men det var främst de psykologiska effekterna som var fatala. Där satt tre hundra nordbor strandade och instängda på en stekande flygplats i Goa, alla längtade hem, och ingen kunde meddela sig med dem där hemma. Ännu på flyget till Helsingfors försäkrade piloten att alla skulle hinna hem åtminstone på rätt dag, vilket var rena lögnen. Inför avresan från Helsingfors flygfält, när flygförseningen vuxit till 16 timmar, var många i upplösningstillstånd. Lägg till detta klimatskillnaden från ljus och värme till mörker och kyla med en temperaturskillnad på över 40 grader.

Hemresan är den sista etappen i varje resa och därför den viktigaste. Om den sker smidigt får hela resan en bekräftad positiv stämpel. Detta är önskvärt, och det är i allmänhet svårt att undvika. Men ju värre tillstrulad just en hemresa blir, desto mera förstörs hela resan.

Lägg till detta kulturchocken. Där hade man i över tjugo dagar fått en idealisk diet i Indien med bara vegetarisk mat, gott te och söta bananer, och så kommer man hem till en fiberchock, helt okryddad mat utan smak, fläsk och julbord. Där hade man fått träffa bara älskliga människor som det var positivt att prata med. På tunnelbanan i Stockholm domineras vagnen av punkare och skinheads som super och spelar rockmusik för högsta volym, och alla passagerare är rädda för dem, så att ingen vågar säga något. På tåget från Stockholm till Göteborg dominerades vagnen av ett gäng rasister som skulle till ett sådant möte i Göteborg och som också spelade rockmusik för högsta volym hela vägen från Stockholm till Göteborg, och ingen vågade gå nära dem av rädsla för att bli nedslagen. Tåget kom fram till Göteborg efter att den sista spårvagnen hade gått, och det fanns ingen taxi att tillgå, för det var fredag kväll närmare midnatt. Alltså fick man gå hela vägen hem med sitt bagage genom Göteborgs centrum fredag efter midnatt, då staden har alla sina värsta avarter att uppvisa.

Ännu en vecka efteråt drömde jag mardrömmar varje natt om denna hemresa och vaknade kallsvettig. Det var som om mitt undermedvetna aldrig gav upp att försöka brottas med problemet: hade det kunnat undvikas? Hur hade det kunnat skötas bättre? Vad hade man kunnat göra åt saken? Men ingenting hade kunnat undvikas, ingenting hade kunnat lindras, och absolut ingenting hade kunnat göras åt saken.

Och jag var bara en av 300 stackars nordbor som råkat ut för denna hemresa. När jag låg sjukare och svagare än vad jag någonsin varit tidigare i mitt liv undrade jag om de andra var i liknande tillstånd.

Naturligtvis tvingades man till eftertanke. När man satsar betydande besparingar på en resa så är det inte slarv med visum, saboterade tidtabeller, timmar av diarréer på dass, utkastning från länder som Serbien och dåligt väder som är motsatsen till det normala som man har betalat för, och en åttatimmars flygförsening som reseavslutning ger ingen god eftersmak. Nu var min resa, liksom alla mina resor, väl värd sitt pris, men jag reser inte för resandets skull, utan det skall anledningar till, som konferensen i Simla, mötet i Benares förra året, det dubbla grupparbetet i Tibet, det ekumeniska mötet i Egypten, min armeniska inbjudan till Van och mitt värdefulla möte med doktor Sandy i Budapest nu i höst, för att jag alls ska ge mig ut på dylika resor. Annars hade de aldrig varit värda det pris i självpoffringar som man alltid fått betala.

(27.10-19.11.1993)

Projektet med John Bedes "Gotisk historia" vilar tills vidare.

"Den mirakulösa strulresan till Cambridge" börjar i nästa nummer.

Till Kailas

Resan tycks bli av. Den 20 augusti samlas de 11 deltagarna i Stockholm för rigorös genomgång och slutgiltig förberedelse inför en resa som inte kommer att bli lätt. Högre upp och längre bort än till Kailas och Mount Everest kan man knappast komma. Det skulle i så fall handla om en resa till Månen. Strapatserna kan komma att omfatta kontraster värre än i Sahara, då dagstemperaturen kan nå upp till 30 grader och nattetemperaturen ner till 20 grader minus. Det blir desto mer vandrande ju högre upp man kommer.

Flyget lämnar Stockholm på dagen den 5 september, mellanlandar i Moskva och fortsätter sedan till Peking. Efter några dagars jet-lag-kurering flyger vi vidare till Chengtu och därifrån till Lhasa. Där stannar vi några dagar för att bl.a. delta i invigningen av den svenska skolan i Katsel, kronan på verket för alla den Svensk-Tibetanska Skol- och Kulturföreningens högsta ambitioner och ansträngningar hittills, för att sedan inleda den långa resan västerut till ett av världens minst kända områden - Ngari, stort och bergigt som Norge med bara 60 000 invånare, av vilka hälften tyvärr är inkräktande kinesisk militär. Hjärtat av detta land är berget Kailas vid den heliga sjön Manasarovar på mer än 4600 meters höjd, för både hinduismen och buddhismen världens medelpunkt och heligaste plats. Resan dit längs primitiva vägar i okänt skick är cirka 100 mil.

Få västerlänningar har lyckats resa så långt. Både Talbot Mundy, John Masters och Paul Brunton misslyckades i att nå Kailas trots höga ambitioner och god vilja. John Masters skrev emellertid den kanske bästa roman som skrivits om Kailas, "*Far, Far, the Mountain Peak*", en av de mest spännande böcker om bergsbestigning som finns, och som säger något om berget. Ingen har någonsin bestigit det, och det hör till den bergskedja som Sven Hedin upptäckte 1906-08 under sin tredje och mest intressanta Tibetresa och som han kallade Trans-Himalaya. De har också kallats för Hedinbergen och sträcker sig parallellt med Himalaya norr därom från Karakoram till Chamdo. De är föga utforskade, de flesta topparna är mellan sex och sju tusen meter höga, och ytterst få av dem är bestigna.

Det som Talbot Mundy, John Masters och Paul Brunton misslyckades med lyckades Sven Hedin desto bättre med, då han omkring 1907 vistades vid Kailas och framför allt kartlade Indus och Brahmaputras källor. Även Ganges rinner upp i närheten.

Därifrån beger vi oss till Mount Everest för att besöka världens högst belägna kloster Rombuk Gompa. De som orkar kan därifrån gå till Mount Everests basläger. Därifrån kan de som orkar fortsätta till det Avancerade Baslägret - och så vidare.

Sedan beger vi oss till Nepal där vi tar oss över gränsen till fots. Efter några dagars avkoppling nära Kathmandu flyger vi hem.

Detta är den preliminära planeringen. Vad som helst kan hända under resan, som tillåter större friheter än vad till exempel fjolårets Tibetresa med sitt rigoröst inrutade program kunde medge. Det värsta som kan hända är att man blir kvar någonstans och inte kommer med planet tillbaka. Detta lär i så fall visa sig den 9 oktober, när vårt plan landar vid Arlanda klockan 11.40.

Andra resor

De två länder som främst blivit lidande i år av årets annorlunda reseprogram är Finland och Italien. De tre resorna till Israel, Cypern och Cambridge bidrog till att Finland och Italien blev utanför kartan i år, men det är möjligt att det kan bli en Italien-Europa-resa senare i höst och kanske mot jul.

Sommarens möjlighet i Finland var framför allt i juni före midsommar, vilken chans missades till följd av en försenad Cypern-séjour, men vädret i Finland i år tycks ha varit alldeles förskräckligt dåligt fram till midsommar. Sedan kom den ångstekta högsommaren direkt. Och hade vi varit i Finland vid midsommar i år hade det förmodligen aldrig blivit någon inbjudan till Cambridge.

Under våren '95 planeras en eventuell Indienresa i februari eller en Egyptenresa i januari med en sedvanlig Italien-Europa-resa senare under våren följt av en obligatorisk Finlandssemester. Visserligen är sommaren i Finland för kort för att någon finländare skulle ha råd att missa den, - men å andra sidan kommer den alltid tillbaka.

Göteborg i juli 1994.